

בחברת "הלכה למעשה", היוצאת לאור ע"י מכון מדעי טכנולוגי לבעיות הלכה, מובא בירור מעשי והלכתי בקשר לבעיית הכתיבה בשבת. בעיה זאת חיונית בשטחי פעולה שונים בחיינו ובין השאר גם בבתי החולים. בשני מאמרים בחוברת הנ"ל מובא תאור של שיטות שונות, שתיעשנה על פי דרישות ההלכה מצד אחד ויהיו מהימנים ומעשיים מאידך.

יכתב סתר בשבת

הדיון סובב סביב 2 שיטות:

א. שיטה כימית.

ב. שיטה אופטית.

הצד השווה שבשיטות הנ"ל הוא, שהכתב אינו נראה לעין בעת הכתיבה אך ניתן לפענח באמצעים שונים.

השיטה הכימית:

כתיבה במים, או בלחץ העט ללא כל חומר והכנסת גליון כתיבה זה לתיבה מלאת אדי יוד. עם היוצאת הגליון יבלוט הכתב למשך כחצי שעה ואח"כ ה"גילוי" לא יתקיים עוד. אפשר גם לחזור על התהליך. אפשר לפתח שיטות גילוי שונות באותו עקרון, אבל עם וריאציות, שיבטלו בעיות הלכתיות כמו "כתב המתקיים" (לקצר את זמן ה"גילוי") או צביעת הנייר ועוד.

השיטה האופטית:

לכתוב בחומר, שצבעו בדיוק כצבע הנייר, אבל בעל תכונות פלורסצנטיות, אשר תוך הקרנה בקרני אולטרא-סגול יפלטו אנרגיה בצורת אור הנראה לעין למשך זמן קצר ביותר, אך מספיק לקריאה. זהו למעשה תהליך פיסיקלי ולא כימי. היתרון בשיטה זאת הוא הצרוף של "אינו ניכר" עם "אינו מתקיים".

מבחינה הלכתית:

הבעיות העיקריות הן: כתיבה בלתי ניכרת, אך ניתנת לפענח באמצעים שונים, מה דינה לענין שבת: מדאורייתא, מדרבנן? גילוי כתב סתר באופן כימי, היש בו משום כותב או כל חשש איסור. אחר? קריאת כתב סתר באמצעים אופטיים, היש בו איסור?

הבירור ההלכתי מובא בראשי פרקים וציתי מקורות בלבד. הבעיות, שנדרשו במסגרת הברור ההלכתי הן:

א. כתב שנבלע ואפשר להפליטו היחשב דינו כדבר המתקיים? מהסוגיא בגיטין י"ט, כ' משמע שנחשב "מתקיים", לעומת זאת לדעת הב"ח (טור, אבן העזר, סימן קל"ה) אין מסוגיא זו ראייה.

ב. כתב, שאינו ניכר מתחילתו, החל בו האסור מדאורייתא? אין דרך כתיבה בכך. מחלוקת אם כתב בלוע - הינו כתב או לא.

ג. הגדרת כתב שאינו ניכר - דיני תורה תלויים בחרש טבעי ולא באמצעים מלאכותיים. נראה שכתב הניכר בקושי רב אינו כתב.

ד. כתיבה בלתי ניכרת - האם אסורה מדרבנן?

בענין גילוי כתב סתר בשיטה הכימית - מובאות שיטות האחרונים האם יש בזה איסור דרבנן או לא והדיון הוא סביב הבעיה אם שפיכה היא בכלל כתיבה, כמו שופך דיו על גבי סיקרא, וכן עקב העובדה, שכאן הכתיבה נעשית בבת-אחת ולא אות אחר אות.

אסורים נוספים היכולים להיות קשורים בגילוי כתב סתר הם - מלאכת צובע ומלאכת מכה בפטיש. ביחס לצובע - האיסור הוא במתכוין לצביעה ולא להכרת הצורה וביחס למכה בפטיש - אין מכה בפטיש לשעה.

ביחס להקרנה על גבי אותיות סמויות - אם זה נחשב כדבר כתוב - מובא דיון מצד הדין של הסרת שעה מע"ג כתב, אולם ההקרנה אינה כהסרת שעה ולכאורה אין אסור בדבר.

לוח לציון נתונים בשבת

כנסיון ראשון פתחו במכון הטכנולוגי הנ"ל לוח אלומיניום גדול, אשר על גביו חרותים נתונים שונים כגון: חום, דופק, כלכלה, תרופות, יציאות והוראות שתות. הסימון נעשה ע"י "שעונים" השקועים בלוח. מחוגי השעון מסמנים את הנתון הרצוי. השעון נלחץ כלפי מעלה ע"י קפיץ, הקבוע מאחוריו ובכך נקבעת יציבותו. סבובו נעשה ע"י לחיצה על פניו ובכך משתחרר הוא מאחיזתו בפני הלוח. לשיטה זאת שתי חסרונות: א. יוקר גדול. ב. בזבוז מקום. על כן הוחלט לייצר לוחות מפלסטיק כדלקמן: כל לוח בגודל 35x25 ס"מ, אשר יכיל 12 פסים בולטים, אשר עליהם יירשמו הנתונים לציון. מצד כל פס - 2 ערוצים - סך הכל 24 ערוצים. בערוצים אלו ינועו גררות. הערוצים משוננים לכל אורכם וכנגדם - בגררות - חריצי שיניים בהתאמה ל"התאחזות" הודית. כך שאפשר ל"מייין" את הנתונים הקבועים על הפסים בעזרת הגררות - לפי הכמות, המידה וכד'. המערכת מורכבת על בסיס פלסטי ומצויים בו חריצים תקבים שונים, אשר ישמשו לסימנים בלתי סטנדרטיים ע"י נעיצת מסמרי פלסטיק שונים.

השאלה העיקרית מבחינה הלכתית היא, האם מותר להוסיף דבר, הכתוב מראש, למשפט ערוך, וע"י כך יושלם המשפט כולו, כגון בבית החולים כתובים פרטים רפואיים שתיים ע"ג טבלה וחסר רק שמו של החולה. האם יש בהוספה זאת בשבת משום "כותב" ?
ביתר פירוט נידתנו שלוש שאלות משניות:

- א. האם יש בצירוף אותיות הכתובות מראש לתיבה משום כותב?
- ב. מה דין צירוף תיבה שלמה למשפט ערוך?
- ג. היש בהדבקת נייר ע"ג לח מתכת וכיו"ב משום מלאכת תופר?
לבסוף מובא דיון להיתר, כאשר ההדבקה נעשית לזמן מוגבל ונועדה להתרה.